

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение средняя
общеобразовательная школа №42 им.Х.Мамсурова г.Владикавказ

Утверждаю:

Директор МБОУ

СОШ №42

им. Х. Мамсурова

Дзагурова Ф.О.

«18» 08 2023г.

Согласовано

Зам. директора

по УВР

Бзыкова И.Т.

«18» 08 2023г.

Рассмотрено

на заседании МО

Руководитель МО

Бзыкова Р.Т.

Протокол № 1

от «16» 08 2023г.

Кусæн программæ

ирон æвзагæй

5-9 кълæсты

Дзæуджыхъæу, 2023 аз

ИРОН АЕВЗАДЖЫ АХУЫРАДОН ПРОГРАММАЕ 5-9 АЕМ КЪЛÆСТÆН

Аембарынгæнæн фыстæг

Ахуырадон предмет «Ирон æвзаг»-ы кусæн программа (5 - 9 къл.) арæст у ахæм бындураевæрæг документтæм гæсгæ:

- Федеральный закон от 29.12.2012 N 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации» (ред. от 29.12.2017);
- Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования (в ред. Приказа Минобрнауки РФ от 31.12.2015 № 1577);
- Федеральный государственный образовательный стандарт среднего общего образования (в ред. Приказа Минобрнауки РФ от 31.12.2015 № 1578);

- Ирон æвзаджы программа 5 - 9 кълæстæн (ныффидар æй кодта Цæгат Ирыстон -Аланийы Ахуырад æмæ наукæйы министрад 2017 азы).

Цæгат Ирыстоны-Аланийы ис дыууæ паддзахадон æвзаджы: ирон æмæ уырыссаг. Ирон æвзагæй адæм пайда кæнынц се 'рвылбоны царды æмæ æхсæнадон-политикон, барадон, наукон, культурон архайды, ахуырад æмæ аивадон-дзырдон сфæлдыстады. Уый у æвзагон/ныхасон æрмæг хъахъхъæныны æмæ йæ иу фæлтæрæй иннæмæ дæттыны сæйраг фæрæстæй иу.

Ирон æвзаджы лексикон-грамматикон, стилистикон фæрæстæ сты хъæздыг, йæ аивадон-нывгæнæн мадзæлттæ - бирæ æмæ ахадгæ. Уымæ гæсгæ æвзагæн йæ бон у царды домæнтæн дзуапп дæттын, йæ размæ æвæрд хæстæ æнæкъуыглыгмпышæ æххæст кæнын. Йæ ахуыр кæнын ахъаз у уырыссаг æмæ æндæр æвзагтæ хуыздæр æмæ æнцондæрæй базонынæн дæр.

Ахуырадон предмет «Ирон æвзаг» скъоладзаутæн зонындзинæдтæ дæтты мадæлон æвзаджы тыххæй, амоны, æвзагæй алыхуызон уавæрты куыд пайда кæнын хъæуы æмæ йæ кæцы хæйттæй, уый; скъоладзау ахуыр кæны ирон культурæйы удварнон хъæздыгдзинад æмæ литературæ, æмзонд у йæ адæмимæ, стæй хайджын кæны æппæт адæмты культурон-историон фæлтæрддзинадæй.

Предмет «Ирон æвзаг» ахуыр кæныны сæйраг *нысæнттæ* сты:

- 1) ирон (мадæлон) æвзагмæ æмбæлгæ ахаст хъомыл кæнын, куыд культурæйы ва-зыгджын фæзынд æй æмбарын кæнын;
- 2) удварнон-эстетикон хæзна кæй у, уый æмбарын кæнын;
- 3) мадæлон æвзаг ныхас кæныны æмæ ахуырадон архайды сæйраг фæрæстæй иу, адæймаджы архайды бæлвырд къабæзты зонындзинæдтæ райсыны мадзал, æхсæнады фидаргонд этикон нормæтæ базоныны амал кæй у, уый æмбарын кæнын;

4) вазыгджындæр иумæйагахуырадон арæхстдзинадтæ æмæ универсалон ахуырадон архайдтытæ (архайды нысан амонь, фæтк ын æвæрын, библиографион агуыр дæнын, алыхуызон æвзагзонынадон дзырдутты æмæ æндæр æвзæрæнты хъæугæ ин-формаци арын, уымæ дзыллон хабархæссæг фæрæзтæй æмæ Интернетæй, тексты ми-дисыл кусын) базонь дæнын;

5) æвзаджы системæйы арæзты тыххæй æмæ, куыд кусы, уый тыххæй, ирон литера-турон æвзаджы стилистикон фæрæзтæ æмæ сæйраг нормæты тыххæй зонындзинадтæ райсын; æвзагон фæзындтæ уынын, иртасын, кæрæдзиуыл сæ барын, классификаци сын дæнын æмæ сын аргъ дæттын ахуырадон æмæ æндæр арæхстдзинадтæ рæзын дæнын;

6) дзургæ æмæ фысгæ ныхасы культурæ, ныхас дæнынимæ баст архайды хуызтæй, æвзаджы фæрæзтæй алыхуызон уавæрты пайда дæнын æгъдауттæ, ныхасы этикетты нормæтæ базонь; активон дзырдут хъæздыг дæнын;

7) зонындзинадтæ æмæ арæхстдзинадтæй практикон хуызы пайда дæнын ахуыр дæнын.

Ахуырадон предметы иумæйаг характеристика

Ирон æвзаг скъолайы ахуыр дæнын сæрмагонд нысæнттæ сты:

скъоладзаутæм *коммуникативен, æвзагон, лингвистикой* æмæ *культурæзонæн* компетенцитæ рæзын дæнын.

Коммуникативон компетенци нысан дæны мадæлон æвзагæй ныхасы алыхуы-зон уавæрты, ныхасы темæ æмæ нысæнттæм гæсгæ пайда дæнынимæ арæхсын; дзургæ æмæ фысгæ ныхасы культурæйы бындуртæ зонь; скъоладзау цы кары ис, ахуыры алы къæпхæнты (5 - 7, 8 – 9 къæсты) йæ фæлтæрддзинад æмæ психологион миниуджытæ цавæр сты, уымæ гæсгæ ныхас дæнынимæ арæхсын.

Æвзагон компетенци у:

зонь:

- мадæлон æвзаг куыд нысанон системæ æмæ æхсæнадон фæзынд;
- æвзагæн йæ арæзт;
- æвзаг куыд рæзы æмæ дзы куыд пайдагæнæн ис;
- ирон литературон æвзаджы сæйраг нормæтæ;
- фæг дзырдутон æрмæг; *пайда дæнынимæ арæхсын*;
- ирон литературон æвзаджы сæйраг нормæтæй;
- æвзаг æмæ ныхасы аивгæнæн мадзæлттæй;
- алыхуызон лингвистикон дзырдуттæй.

*Лингвистикон компетенци*мæ хауынц скъоладзауты зонындзинадтæ наука «Ирон æвзаг»-æй, йæ хæйттæ æмæ æвзаг наука æгъдауæй ахуыр дæнын нысæнт-тæ, стæй, ирон æвзаджы фæрстытæ цы ахуыргæндтæ иртæстой, уыдон тыххæй æрмæг зонь.

Культурæзонæн компетенци баст у, æвзаг националон культурайы тыххæй дзурыны формæ кæй у, уый æмбарынадимæ, адæмы æвзаг æмæ истори баст кæй сты, ирон æвзагæн националон-культурон æууæлтæ кæй ис; ирон ныхасы этикеты нормæтæ зонинимæ.

Ахуырады сæйраг иумæйаг хæстæ æмбæлгæ хуызы æххæст кæнæн ис, æвзаг æмæ ныхас тынг хорз зонгæйæ. Коммуникативон æмæ культуæзонæн компетенцитыг фылдæр ахуыр кæнынц ныхасы рæзтыл кусгæйæ, лингвистикон компетенци та рæзы, æвзаджы системæ ахуыр кæнгæйæ.

Ирон æвзаджы программæйы æнгом баст сты йæ дыууæ структурон хайы: «Æвзаджы системæ» æмæ «Ныхасы рæзт» - ныхасы культуæ рæзы, æвзаджы системæ, йе 'гъдæуттæ ахуыр кæнгæйæ; æвзаджы системæ та æмбæрстгонд цæуы ирон ныхасы хуызæгты (алыхуызон текстты) бындурыл.

Амынд нысæнттæ къухы бафтыны тыххæй æххæст кæнын хъæуы ахæм **хæстæ:**

- скъоладзаутæн базонын кæнын, æвзагыл æхсæнады царды цы хæстæ æвæрд ис, цавæр бынат ахсы ирон адæмы царды, цæмæй хъæздыг у, цавæр сты йæ аивгæнæн мадзæлттæ; бæлвырд зонындзинæдтæ раттын ирон литературон æвзаджы фонетикæ, графикæ, орфоэпи, орфографи, лексикæ, морфемикæ, дзырдарæзт, морфологи, синтаксис, пунктуаци æмæ стилистикæйæ, стæй, райст зонындзинæдтæй практикон архайды куыд пайдагæнæн ис, уый тыххæй;

- скъоладзауты ныхас рæзын кæнын: хъæздыг сын кæнын сæ активон æмæ пассивон дзырдуат, раст аразын сæ ныхасы грамматикон сконд; архайын, цæмæй базоний лите-ратурон æвзаджы нормæтæ, зоной æмæ арæхсой алыхуызон коммуникативон уавæрты дзургæ æмæ фысгæ ныхасæй раст æмæ уæгъдибарæй пайда кæнын;

- амоньн æмæ хуыздæр кæнын орфографион æмæ пунктуацион арæхстдзинæдтæ æмæ фæлтæрддзинæдтæ;

- хи ныхасы арæзтмæ хъус дарын;

- ахуырадон æмæ наукон литературæимæ кусын, алыхуызон дзырдуæттæй æмæ æндæр æххуысгæнæг литературæйæ, уымæ дзыллон хабархæссæг фæрæзтæ æмæ Интернетæй хъæугæ æрмæг исын.

Ирон æвзаджы программа базоныны удгоймагон, метапредметон, предметон фæстиуджытæ *Удгоймагон фæстиуджытæ:*

- 1) ирон æвзаг ирон адæмы сæйраг национ-культурон хæзнатæй иу кæй у, уый æмба-рын; мадæлон æвзаджы ахсджиаг бынат адæймаджы интеллектуалон, сфæлдыстадон æмæ удварнон рæзты уынын;

- 2) ирон æвзаг æстетикон хæзна кæй у, уый æмбарын; мадæлон æвзагæн аргъ кæ-нын зонын, сæрыстыр дзы уæвын; ирон æвзаджы сыгъдæгдзинад

куыд националон культурайы фæзынд æмбарын æмæ йæ хъахъхъæныныл архайын; хи ныхасы культура бæрзонд кæнынмæ тырнын;
3) дзырдурат хъæздыг кæнын грамматикон фæрæзтæ зонын, хъуыдытæ æмæ æнкъарæнтæ раст æмæ уæгъдибарæй æвдисынмæ арæхсын; хи ныхасæн раст аргъ кæнын.

Метапредметон фæстиуджытæ (скъоладзаутæ сæйраг иумæйаг программæ куыд базонынц, уый æвдисæнтæ):

1) ныхасон архайды æппæт хуызтæ зонын: *хъусын æмæ кæсын*:

- тексты темæ æмæ йæ сæйраг хъуыды, стиль бæрæг кæнын;
- кæсыны алы хуызтæ зонын (агурын, æркæсын, зонгæ кæнын) æмæ сæ алыхуызон стилитæ æмæ жанрты текстты пайда кæнын;
- тексты хъæугæ хъусынгæнинаг агурын;
- цалдæр текстæн сæ хуыз æмæ сæ мидис абарын;
- алыхуызон фæрæзтæй (уымæ дзыллон хабархæссæг фæрæзтæй, компакт-дисктæй, Интернеты фæрæзтæй) хъæугæ æрмæг исынмæ арæхсын;
- дзырдуратты алы хуызтæй, æххуысгæнæг литературæйæ (уымæ электронон хæс-джытыл дæр) уæгъдибарæй пайда кæнын;
- бæлвырд темæйæ æрмæг æмбырд кæнын æмæ йæ систематизаци кæнын зонын; хи хъаруйæ хъусынгæнинаг агурын; кæсгæ æмæ хъусгæйæ цы æрмæг базыдтой, уый ивын, æвæрын æмæ хъусын кæнын;
- ныхасон зæгъдтытæ сæ мидисмæ гæсгæ æрæмных кæнын æмæ абарынмæ арæхсын, сæ стилистикон хицæндзинæдтæ æмæ æвзагон фæрæзты æвзарын;
- ныхасы хуыз иртасын æмæ ивын зонын;
- текстмæ байхъусын кæнæ йæ бакæсыны фæстæ йыл бакусынмæ арæхсын (пылан, хи ныхæстæй дзурын, конспект, аннотаци);
- тексты сæйраг æмæ фæрссаг хъусынгæнинаг иртасын; тексты темæ æмæ идея бæрæг кæнын;
- текстмæ байхъусыны кæнæ йæ бакæсыны фæстæ йæ бындурыл ныхас аразын, диа-логты архайын, хи фиппаинагтæ дзургæйæ æмæ æнкъарæнтæ æвдисгæйæ;
- нывтæм гæсгæ диалогтæ хъуыды кæнын;
- диалоджы архайынмæ æмæ йæ аразынмæ арæхсын;
- текстæн лексикон-грамматикон æмæ стилистикон раиртæст кæнын;
- алы хуызты фысгæ æмæ дзургæ тексттæ, ныхасы стилитæ æмæ жанртæ аразынмæ арæхстдзинад æвдисын, кæрæдзиимæ ныхас кæныны уавæр, йæ нысан æмæ адресат хынцгæйæ;
- хи хъуыдытæ дзургæ æмæ фысгæ формæйы раст, уæгъдибарæй дзурынмæ арæхстдзинад æвдисын, текст аразыны нормæтæ æххæст кæнын (логикондзинад, ны

хасы хайтты кæрæдзи фæдыл раст æвæрд, сæ бастдзинад, темæйæн дзуапп дæттын), æцæгдзинады хабæрттæ æмæ фæзындтæм раст ахаст æвдисын;
- монолджы (таурæгъ, æрфыст, тæрхæттæ; монолджы алы хуызты бастдзинæдтæ) æмæ диалоджы алы хуызтæ (этикетон, диалог-бафарст, диалог-разæнгæрд кæнын, диалог-дзурджыты цæстæнгасты æвдыст æ. æнд.) зонын;

- дзургæйæ нырыккон ирон æвзаджы сæйраг орфоэпион, лексикон, грамматикон, стилистикон нормæтæ æххæст кæнын; фысгæ ныхасы орфографи æмæ пунктуацийы сæйраг æгъдæуттæ æххæст кæнын;
- этикетты нормæтæ æххæстгæнгæйæ ныхасы архайынмæ арæхсын;
- ныхас кæнгæйæ, цæсгомы, къухы змæлдтытæй хъæугæ хуызы пайда кæнын;

- хи ныхасы мидисæн, æвзагон арæзтæн аргъ кæнын; грамматикон æмæ ныхасон рæдыдтытæ арын æмæ сæ раст кæнын; хи тексттæ хуыздæр кæнын æмæ редакци кæ-нын;

- чысыл хъусынгæнинæгтæ, реферат, доклад кæнынмæ арæхсын; быцæу ныхасы ар-хайын, актуалон темæтыл дзурынмæ арæхсын;

2) райст зонындзинæдтæй, арæхстдзинæдтæй, фæлтæрддзинадæй æрвылбоны цар-ды уавæрты пайда кæнын; ирон æвзагыл цы предметтæ ахуыр кæнынц æмæ цы æндæр уавæрты бахъæуы, уым мадæлон æвзагæй пайда кæнын;

3) алыварс адæмимæ ныхас кæнын зонын, иумæйаг хæстæ æххæст кæнын, быцæу ныхасы архайын, актуалон темæты фæдыл дзурын; этикетон ныхасы нормæты нацио-налон-культурон нормæтæ зонын æмæ сæ пайда кæнын формалон æмæ æнæформалон уавæрты.

Предметон фæстиуджытæ:

1) зонын æвзаджы сæйраг функцитæ, ирон æвзаг куыд ирон адæмы националон æмæ паддзахадон æвзаг, адæмы æвзаг æмæ культурæйы бастдзинад, мадæлон æвзаджы бынат адæймаг æмæ æхсæнады царды;

2) æмбарын мадæлон æвзаджы бынат ирон гуманитарон наукаы æмæ ахуырады;

3) базонын мадæлон æвзаджы наукон зонындзинæдты бындуртæ; йæ æмвæзад æмæ иуæгты бастдзинады æмбарынад райсын;

4) базонын лингвистикайы бындурон æмбарынадтæ: лингвистика æмæ йæ сæйраг хайттæ; æвзаг æмæ ныхас, ныхас кæнын, дзургæ æмæ фысгæ ныхас; монолог, диалог æмæ сæ хуызтæ; ныхас кæныны уавæр; дзургæ ныхас, наукон, публи-цистикон, официалон-хъуыддагон стильтæ, аивадон литературæйы æвзаг; наукон, публицистикон, официалон-хъуыддагон стильты æмæ дзургæ ныхасы жанртæ; ны-хасы функционалон-хъуыдыйон хуызтæ (таурæгъ, æрфыст, тæрхæттæ); текст, тексты хуызтæ; æвзаджы сæйраг иуæгтæ, сæ бæрæггæнæнтæ æмæ хицæндзинæдтæ ныхасы;

5) зонын ирон æвзаджы лексика æмæ фразеологийы сæйраг стилистикон фæрæзтæ, ирон литературон æвзаджы сæйраг нормæтæ (орфоэпион,

лексикон, грамматикон, ор-фографион, пунктуацион), зонын этикетон ныхасы норматæ æмæ сæ хи ныхасы пайда кæнын дзургæ æмæ фысгæ зæгъдтыты;

6) дзырдæн алыхуызон æвзæрст кæнын (фонетикон, морфемон, дзырдарæзтон, лексикон, морфологион), синтаксисон æвзæрст дзырдбаст æмæ хъуыдыйадæн; текстæн дæттын бирæаспектон раиртæст йæ сæйраг æууæлтæ æмæ арæзтмæ гæсгæ, æвзаджы бæлвырд функционалон хуызтæм ахастмæ, сæ 'взагон арæзты хицæндзинæдтæ æмæ æвзаджы аивгæнæн фæрæзтæй пайдакæнынадмæ гæсгæ;

7) лексикон æмæ грамматикон синонимийы коммуникативон-эстетикон гæнæнтæ æмбарын æмæ сæ хи ныхасы пайда кæнын;

8) мадæлон æвзаджы эстетикон функци æмбарын, арæхсын ныхасы эстети-кон фарсæн аргъ кæнынмæ, аивадон литературæйы тексттæн раиртæст дæтгæйæ.

Скъолайы сæйрагдæр ахуыр кæнынц ирон литературон æвзаг, уымæ гæсгæ æвзагæн куыд предметæн æппæты æнгомдæр бастдзинæдтæ ис ирон литературæимæ. Æвзагон æрмæг арæхдæр ист цæуы ирон аивадон уацмыстæй; уымæ, скъолайы литературæйы программæйы цы тексттæ амынд ис, уыдонæй дæр. Сæ 'рмæгæй пайдагæнгæйæ, æвзæрст цæуынц дзырдты лексикон, грамматикон æмæ стилистикон миниуджытæ, орфографион æмæ пунктуацион æгъдæуттæ ахуыргонд цæуынц, хъуыдыйæдтæ æмæ текстты хайтты бастдзинæдтæ. Æвзаг æмæ литературæйы бастдзинад вазыгджын у ныхасы рæзтыл кусгæйæ дæр. Ныхасы рæзтыл кусыны тематæ уæрст цæуынц грамматикон æрмæгыл, æмæ сын уымæ гæсгæ программæйы хицæнæй сахæттæ амынд нæй - ныхасы рæзтыл куыст цæуы алы урочы дæр. Культурæзонæн æмæ коммуникативон компетенцитæ рæзын кæныны тыххæй программæ пайда кæны ирон аив литературæйы, адæмон сфæлдыстады, пуб-лицистикон, наукон æмæ официалон-хъуыддагон тексттæй æмæ сæ скъуыддзæгтæй. Уымæй уæлдай ма программæмæ гæсгæ арæзт ахуыргæнæн чингуыты ис ахуыра-дон тексттæ - чингуыты авторты фыст тексттæ (тематикон пъланты бæрæггонд сты сæрмагонд нысанæй - *). Ацы программæйы сæрмагонд миниуæг у уый дæр, æмæ алы æвзагон темæ дæр æмбæрстгонд кæнæ фæлхатгонд цæуы бæлвырд ныхасон æрмæджы -тексты - бындурыл. Изложæнтæ æмæ нывæцæнты тематæ æвзаргæйæ, архайын хъæуы, цæмæй уыцы куыстытæ æххуыс уой скъоладзауты фæллойдон, идейон æмæ этикон хъомыладæн.

Архайын хъæуы, цæмæй скъоладзаутæ ирон æвзаджы фæрцы фаг информации исой æхсæнадон царды æппæт къабæзтæй æмæ иронау дзурын æмæ фыссын зоной сæхи æхсæнадон куысты фæлтæрддзинады, бинонты царды, райгуырæн хъæу, горæты тыххæй, æндæр адæмтæ æмæ бæстæты царды тыххæй.

Уроктаӕй уӕлдай ма кӕнын хъӕуы консультацитӕ, семинартӕ, грамматикон хъӕз-тытӕ, олимпиадӕтӕ ӕмӕ ӕндӕр куысты хуызтӕ.

Курс «Ирон ӕвзаджы» бынат ахуырадон ӕмӕ пыланы

Ахуырадон ӕмӕ пыланмӕ гӕсгӕ 5 кӕласӕй 9 кӕласы онг кӕуыри сахӕтты ирон (мадӕ-лон) ӕвзагӕй ис 1,5 урочы, ома: 5 кӕласы - 51 сах., 6 кӕласы - 51 сах., 7 кӕласы - 51 сах., 8 кӕласы - 51 сах., 9 кӕласы - 51 сах.

Курсы мидис

Коммуникативон компетенци ӕвзаӕрынгаӕнӕг мидис

1. Ныхас

Ныхасы ӕмбарынад. Ныхасы ситуаци. Дзургӕ ӕмӕ фысгӕ нихас.

Диалогон ӕмӕ монологон нихас.

Ныхасы архайды хуызтӕ: кӕсын, хъусын, дзурын, фыссын. Ныхасы арӕзт: экспозици, бабаст, архайды цыд, кульминаци, райхӕлд, кӕрон.

Ныхасы функционалон-мидисон хуызтӕ: таурагъ, ӕрфыст, тӕрхӕттӕ.

Этикетон нихас, йӕ арӕзт ӕмӕ хӕстӕ. Этикетон формулатӕ официалон ӕмӕ ӕнаофициалон уавӕрты: арфӕ кӕнын, салам дӕттын, зонгӕ кӕнын, хабӕрттӕй ӕмӕ ӕнаӕниздзинадӕй фӕрсын, курдиаты, хатыр курыны ӕмӕ раӕвдауӕн нихастӕ; хистӕримӕ, ныййарджытимӕ, сывӕллӕттимӕ нихас.

2. Текст

Тексты ӕмбарынад, йӕ сӕйраг миниуджытӕ. Тексты темӕ, сӕйраг хъуыды, мик-ротемӕ. Тексты структурӕ. Тексты хӕйтты ӕмӕ хъуыдыйӕдты бастдзинады мадзӕлттӕ ӕмӕ хуызтӕ.

Абзац куыд тексты композицион-стилистикон дихкӕнынады фӕрӕз.

Вазыгджын синтаксисон ӕнаӕхъӕн (ВСӔ); йӕ арӕзт ӕмӕ семантикӕ.

Хъуыдыйӕдтӕ бӕттыны лексикон-грамматикон фӕрӕзтӕ вазыгджын синтаксисон ӕнаӕхъӕны. Парал-лелон ӕмӕ цӕгон бастдзинадтӕ ВСӔ.

Тексты ӕмӕ тезистӕ куыд йӕ информацийон рацарӕзты хуыз.

3. Ӕвзаджы функционалон хуызтӕ

Ӕвзаджы функционалон хуызтӕ: дзургӕ нихас; функционалон стильтӕ: официалон-хъуыддагон, нагон, публицистикон; аивадон литературӕйы ӕвзаг. Сӕ лексикон, морфологион, синтаксисон миниуджытӕ. Стыльты сӕйраг жанртӕ.

Литературон ӕвзаг. Литературон ӕвзаджы нормӕтӕ. Нормӕйы кодификаци.

Ӕвзаджы аивадон-нывгӕнӕн мадзӕлттӕ. Троптӕ: эпитет, абарст, метафорӕ, олице-творени, перифразӕ, аллегории. Стилистикон фигурӕтӕ: антитезӕ, параллелизм, градаци

Ӕвзагон ӕмӕ лингвистикон (ӕвзагзонынадон) компетенци ӕвзаӕрынгаӕнӕг мидис

4. Ӕвзаджы тыххӕй цумаӕйаг зонындзинӕдтӕ (3сах.)

Ирон ӕвзаг - ирон адӕмы нагон ӕвзаг, РЦИ-Аланийы дыууӕ паддзахадон ӕвзаг-гӕй иу; Республика Хуссар Ирыстоны паддзахадон

æвзаг. Æвзаджы ахадындзинад æхсæнадон царды. Æвзаджы рæзты бастдзинад æхсæнады рæзтимæ.

Иумæйаг æмбарынад æвзæгты хæстæгдзинады тыххæй. Ирон æвзаджы бынат иннæ æвзæгты 'хсæн. Ирон æвзаджы диалекттæ æмæ ныхасыздæхтытæ. Литературон æвзаг, диалект, ныхасыздæхт. Ирон æвзаджы рæзт.

Ирон æвзаджы сæйраг аивгæнæн мадзæлттæ.

Ирон æвзагзонынады историйæ. Ирон æвзагзонынады зынгæ ахуыргæндтæ.

5. Фонетикæ æмæ орфоэпи (12 сах.)

Фонетикæ куыд æвзагзонынады хай. Хъæлæсонты системæ. Тыхджын æмæ лæмæгъ хъæлæсонтæ ирон æмæ дыгурон æвзæгты. Хъæлæсонты ивд ныхасы. Æмхъæлæсонты системæ. Раулæфтон æмæ æнæраулæфтон æвиппайдон æзылангон æмхъæлæсон мыртæ (к, п, т, ц, ч). Раулæфт бæрæггæнæг дамгъæ гъ (нагъ, гъе). Уæнг. Цавд. Акцентуалон къордтæ. Орфоэпийы тыххæй æмбарынад. Ирон литературон æвзаджы орфоэпион нормæ. Æмхъæлæсон мыртæ дз, ц, з, с-йы растдзурынад ирон литературон æмæ дыгурон лите-ратурон æвзæгты. Уырыссаг æмхъæлæсонтæ æмæ хъæлæсонты растдзурынад æрбайсгæ дзырдты.

Æмхъæлæсон æмæ хъæлæсон мырты ивддзинæдтæ. Фонетикон æвзæрст.

6. Графика (3 сах.)

Графика куыд æвзагзонынады хай. Мыртæ æмæ дамгъæты бастдзинад. Дыууæ нысанæй амынд мыртæ.

7. Морфемикæ æмæ дзырдарæст (12 сах.)

Морфемикæ куыд æвзагзонынады хай. Морфемæ куыд дзырды тæккæ къаддæр нысаниуæгджын хай. Морфемæты хуызтæ Дзырдарæст æмæ формæаразæг морфемæтæ. Разæфтуан, фæсæфтуан куыд дзырдарæст морфемæтæ. Уидаг. Æмуидагон дзырдтæ. Мырты ивынад уидаджы. Дзырдтæ аразыны хуызтæ. Бирæнысаниуæгон æмæ омо-нимон морфемæтæ. Ахадгæ, æнæахадгæ æмæ чысылахадгæ дзырдарæст фæрæстæ. Предметы æнæххæст кæнæ лæмæгъгонд æууæл чи нысан кæны, миногонты ахæм фæсæфтуантæ. Морфемæты стилистикон æууæлтæ. Бындур æмæ кæрон. Афтид кæрон. Уидаг, разæфтуан, фæсæфтуан æмæ кæроны хæстæ дзырды мидаг. Дзырдты морфемон æвзæрст.

8. Лексикологи æмæ фразеологи (10 сах.)

Лексикологи куыд æвзагзонынады хай. Дзырд - лексикайы иуæг. Дзырды лексикон нысаниуæг. Иунысаниуæгон дзырдтæ. Дзырдты бирæнысаниуæгад. Дзырды комкоммæ æмæ ахæсгæ нысаниуæг. Дзырдты тематикон къордтæ. Æмбарынгæнæн дзырдуат. Синонимтæ. Антонимтæ. Омонимтæ.

Ирон æвзаджы лексикаæ йæ равзæрдмæ гæсгæ. Æппæтадаæмон дзырдтæ. Бындурон ирон дзырдтæ. Æндæр æвзæгтæй æрбайсгæ дзырдтæ. Ирон æвзаджы историон-этимологион дзырдуат. Ирон æвзаджы лексикаæ йæ пайдакæнынадмæ гæсгæ. Активон æмæ пассивон лексикаæ. Диалектизмтæ. Профессионализмтæ. Архаизмтæ. Историзмтæ. Неологизмтæ. Дзырды лексикон æвзæрст. Фразеологи куыд æвзагзонынады хай. Фразеологион дзырdbæстытæ. Уæгъдибар æмæ æнæуæгъдибар (æнгом æмæ æнæдихгæнгæ) дзырdbæстытæ. Фразеологион синонимтæ, антонимтæ æмæ омонимтæ. Фразеологион дзырдуат.

9. Морфологи (45 сах.)

Морфологи куыд грамматикайы хай. Ныхасы хæйттæ куыд дзырдты лексикон-грам-матикон хуызтæ. Ныхасы хæйтты системæ ирон æвзаджы. Сæрмагонд ныхасы хæйттæ. Номдары, миногоны, нымæцонны, номивæджы, мивдисæджы, фæрсдзырды иумæйаг грамматикон нысаниуæг, морфологион æмæ синтаксисон миниуджытæ. Миногми æмæ фæрссагми куыд мивдисæджы номон формæтæ. Ныхасы хæйтты хицæндзинадтæ дыгу-рон литературон æвзаджы. Æххуысгæнæг ныхасы хæйттæ, сæ хуызтæ нысаниуæгмæ гæсгæ, арæзмæ гæсгæ, синтаксисон функцитæм гæсгæ.

Æвастхæртæ æмæ мырфæзмæн дзырдтæ.

Алыхуызон ныхасы хæйтты омоними. Ныхасы хæйтты субстантиваци.

11. Синтаксис (18 сах.)

Синтаксис куыд грамматикайы хай. Дзырdbаст æмæ хъуыдыйад куыд синтаксисы иуæгтæ.

Дзырdbаст. Дзырdbæстыты хуызтæ. Сæйраг æмæ дæлбар дзырдтæ дзырdbасты мидæг. Синтаксисон бастдзинады хуызтæ дзырdbасты мидæг. Дзырdbасты хæйтты æхсæн ахастытæ.

Хъуыдыйæдты хуызтæ загъды нысанмæ æмæ эмоционалон ахуырстмæ гæсгæ. Хъуы-дыйады грамматикон бындур. Хъуыдыйады сæйраг æмæ фæрссаг уæнгтæ, сæ зæгъыны хуызтæ. Зæгъинаджы хуызтæ.

Хуымæтæг хъуыдыйæдты структурон хуызтæ: дывæрсыг æмæ иувæрсыг, цыбыр æмæ даргъ, вазыгджынгонд æмæ æнæвазыгджынгонд, æххæст æмæ æнæххæст.

Иувæрсыг хъуыдыйæдты хуызтæ. Мивдисæгон æмæ номон иувæрсыг хъуыдыйæдтæ.

Вазыгджынгонд хъуыдыйæдтæ. Хъуыдыйады æмхуызон уæнгтæ, иртæстгонд уæнг-тæ, сидæн, бавæргæ æмæ бахæсгæ арæзтытæ.

Вазыгджын хъуыдыйæдты классификаци. Вазыгджын хъуыдыйады хæйтты æхсæн синтаксисон ахастытæ æвдисыны мадзæлттæ. Бæттæгджын вазыгджын хъуыдыйæдтæ: бабæтгæвазыгджын, домгæвазыгджын.

Æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйæдтæ. Бирæ-хайон вазыгджын хъуыдыйæдтæ.

Искай ныхас загъыны мадзэлттæ. Комкоммæ æмæ фæрссаг ныхас.

11. Растфыссынад æмæ пунктуаци (6 сах.)

Орфографи куыд раст фыссыны æгъдæутты системæ. Орфограммæйы æмбарынад. Хъæлæсонтæ æмæ æмхъæлæсонты растфыссынад морфемæты мидæг. Хъæлæсонтæ æмæ æмхъæлæсонты растфыссынад морфемæты æхсæн.

Дзырдтæ иумæ, дефисимæ æмæ хицæнтæй фыссыны æгъдæуттæ. Цыбыргонд дзыр-ты растфыссынад. Стыр æмæ чысыл дамгъæйæ фыссыны æгъдæуттæ. Дзырдтæ иу рæнхъæй иннæмæ хæссын. Орфографион дзырдуат.

Орфографион æвзæрст.

Пунктуацийы æмбарынад. Æрхæцæн нысæнттæ æмæ сæ функцитæ. Иугай æмæ къайджын æрхæцæн нысæнттæ.

Æрхæцæн нысæнттæ хъуыдыйады кæрон.

Æрхæцæн нысæнттæ хуымæтæг æнæвазыгджынгонд хъуыдыйады.

Æрхæцæн нысæнттæ хуымæтæг вазыгджынгонд хъуыдыйады. Æрхæцæн нысæнттæ вазыгджын хъуыдыйады: бабæтгæвазыгджын, домгæвазыгджын, æнæбæттæг вазыгджын хъуыдыйады.

Æрхæцæн нысæнттæ вазыгджын хъуыдыйады бастдзинады цалдæр хуызимæ. Æрхæцæн нысæнттæ комкоммæ ныхасы, цитатæимæ ныхасы, диалоджы. Æрхæцæн нысæнтты фембæлд.

Социокультурон компетенци æвзæрынгæнæг мидис

Æхсæнад æмæ цардыуаг Бинонты цардыуаг. Ирон æгъдæуттæ. Хистæр æмæ кæстæры, уазæг æмæ фысымы 'хсæн ахастытæ, хи дарыны уаг.

Улафты рæстæг. Ды æмæ де 'мбæлттæ. Ирон бæрæгбонтæ. Удварны хæзнатæ. Райгуыраен бæстæ. Адæймаг æмæ æхсæнадон цард. Разамынд дæттыны сусæгдзинæдтæ. Æфсæддон намыс. Æндæр бæстæты цард.

Ирыстоны рагон историйы цаутæ. Ирыстоны баиу Уæрæсеимæ. Ирыстоны паддзахадон арæст æмæ нысæнттæ. Республикæйы социалон-экономикон уавæр. Фæсивæды проблемæтæ нæ рæстæджы.

Æрдз. Нæ алыварс дуне. Адæймаг æмæ æрдз. Афæдзы афонтæ. Космосон тыгъ-лад. Æрдзы фæзындтæ. Æрдз æмæ адæймаг. Зайæгойты дуне.

Ирыстоны хæхтæ æмæ цæугæдæттæ. Уæрæсе, Кавказ æмæ æндæр бæстæты æрдзы хъæздыгдзинæдтæ. Мæргътæ æмæ цæрæгойты цард. Ирыстоны кæмттæ. Ирыстоны æрдзы хъæздыгдзинæдтæ. Зæххы къори. Адæймаг æмæ космос. Галактикæйы арæст.

Ахуырад æмæ фæллой. Ахуыры фыццаг бон. Каникултæ алы рæтты æмæ бæстæты. Ахуыргæнæн чиныг. Боны фæтк. Скъолайы чиныгдон.

Скъолайы бæрæгбонтæ. Ахуыр-гæнæг æмæ скъоладзаутæ. Зындгонд ахуыргæндтæ. Наукæ æмæ ахуырад. Фæллойы ахадындзинад адæймаджы царды. Алыхуызон дæсныйæдтæ. Скъоладзауты æхсæнадон куыст. Ирон литературон æвзаджы равзæрд. Хосгæнæн кæрдæджытæ. Иуæй-иу

куыстуаттæ. Ахуырад Уæрæсейы æмæ æндæр бæстæты. Анतिकон æмæ астауккаг æнусты ахуыргæндтæ Зæххы тыххæй. Анतिकон ахуыргæндтæ космосы тыххæй. Цы-быр зонинагтæ зындгонд ахуыргæндты тыххæй. Дунейы адæмты æвзагтæ. Ирон æвзагзонынады историйæ.

Культурæ. Æвзаг æмæ культурæ. Мадалон æвзаг. Уырыссаг æвзаг. Ирон æмæ ду-нейы адæмты культурæ. Ныхасы этикет. Ирон адæмы дзургæ сфæлдыстады уацмыстæ. Ирыстоны цытджын лæгтæ. Уæрæсейы хъæбатыртæ. Адæймаджы удварны миниуджы-тæ. Къостайы цард æмæ сфæлдыстад. Царциаты диссæгтæ. Ирыстоны рагон цардæй. Адæмон-поэтикон сфæлдыстад. Нарты кадджытæ - ирон адæймаджы удварны кодекс. Фыдыбæстæйы Стыр хæсты æфсæддон разамонджытæ æмæ хуымæтæг салдæттæ. Фыдыбæстæйы Стыр хæсты цыртдзæвæнтæ Ирыстоны. Ирон адæмы æгъдæуттæ. Кур-диат æмæ аивады тых. Ирыстоны историон цыртдзæвæнтæ. Мадалон æвзаг. Спорт æмæ Олимпæг хъæзтытæ. Зындгонд ирыстойнаг спортсментæ. Спорт æмæ физкультурæйы ахадындынад царды.

Ныхасы культурæ. Ирон национ культурæ: нывкæнынад, музыкалон аивад, кино-аивад. Ирыстоны намысы лæгтæ. Дунейы адæмты музыкалон культурæ. Нырыккон музыкайы стильтæ. Зындгонд музыканттæ æмæ музыкалон къордтæ.